

УДК 349.422.3

В.М. КОРНІЄНКО, канд. юрид. наук,
доц., Національний університет «Юридична ака-
демія України імені Ярослава Мудрого»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В ГАЛУЗІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ РОСЛИН

Ключові слова: правові відносини в галузі рос-
линництва, законодавство України, міжнарод-
но-правові норми

Нормальне функціонування та розвиток такої галузі сільськогосподарського виробництва, як рослинництво, відноситься до головних напрямків вирішення соціально-економічних питань держави в забезпеченні вирощування продукції рослинного походження. Виконання цих задач, а також виведення якості сільськогосподарської продукції рослинного походження на відповідний рівень, доведення його до міжнародних стандартів, збереження життя та здоров'я людей, навколишнього природного середовища не може бути здійснено без належного використання засобів захисту сільськогосподарських рослин.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю покращення правового регулювання відносин в галузі застосування засобів захисту сільськогосподарських рослин, вдосконалення нормативно-правової бази, приведення її у відповідність вимогам міжнародних норм права. Звідси, мета даної публікації – розкриття сутності, змісту, специфіки правового регулювання відносин у сфері застосування засобів захисту сільськогосподарських рослин, вдосконалення діючої нормативно-правової бази.

Поняття сільськогосподарських рослин дається в ст.1 Закону України від 26.12.2002 ро-

ку «Про насіння і садивний матеріал» [1]. Це зернові, кормові, олійні, ефіроолійні, технічні, прядивні, овочеві, лікарські, квіткові, плодові, ягідні рослини, виноград, картопля, котрі використовуються в сільськогосподарському виробництві. Галузь рослинництва поділяється на окремі підгалузі, головними серед яких являються – зернове виробництво, цукробулярництво, картоплярство, плодівництво, овочівництво, кормо-виробництво.

Діяльність деяких підгалузей рослинництва регулюється відповідними законами. Наприклад, Законами України від 04.07.2002 року «Про зерно та ринок зерна в Україні» [2] та від 17.06.1999 року «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» [3].

Підґрунтям для успішного розвитку рослинництва є селекційні, культурні рослини, які були доведені до такого стану шляхом відбору, схрещування для отримання сильніших продуктивних властивостей відповідних культур рослинного походження. Результат цих дій – виведення конкретного сорту рослин.

Сорт рослини, як результат інтелектуальної діяльності людини, підлягає захисту з боку держави. В Україні прийнятий 21.04.1993 р. Закон «Про охорону прав на сорти рослин» [4], діє система органів, призначених охороняти права на сорти рослин. Це державна служба з охорони прав на сорти рослин, державна інспекція з охорони прав на сорти рослин.

Згідно ст.11 Закону України від 21.04.1993 р. «Про охорону прав на сорти рослин», сорт рослин охороняється в наслідок його патентування. Але цей же нормативний акт фіксує присутність обов'язкових ознак, що свідчать наявність самого селекційного досягнення. Сорт рослин має бути новим, тобто до дати подання заявки селекціонер, або інша людина за його дозволом не могли його продавати, передавати для комерційного застосування. Сорт повинен чітко відрізнятися від іншого сорту, що існував до моменту подання заявки, бути однорідним та стабільним. Такі вимоги підкріплюються наступними показниками: при розмноженні конкретного сорту рослини являються схожими за своїми ознаками, за-

значеними в описі сорту, повинні не змінюватися після багаторазового розмноження.

Право на сорт рослини закріплюється видачею патенту на сорт рослини, свідоцтва про авторство, свідоцтва про державну реєстрацію сорту рослин. Порядок видачі патентів регулюється Положенням про Державний реєстр прав інтелектуальної власності на сорти рослин та про видачу патентів на сорти рослин, затверджених наказом міністерства аграрної політики України від 15.08.2008 р.; свідоцтво про авторство на сорти рослин видається селекціонеру Державною службою з охорони прав на сорти рослин міністерства аграрної політики України на основі Положення про свідоцтво про авторство на сорт рослин, затвердженого наказом міністерства аграрної політики 28.05.2003 р.; свідоцтво про державну реєстрацію сорту рослин видається Державною службою з охорони прав на сорти рослин згідно з Положенням про Державний реєстр сортів рослин, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 15.05.2003 р. Існує окремий документ, регулюючий порядок державної реєстрації генетично модифікованих організмів сортів сільськогосподарських рослин – Державний реєстр генетично модифікованих організмів сортів сільськогосподарських рослин. Порядок реєстрації затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23.07.2009 р.

До галузі рослинництва відносяться насінництво та розсадництво. Згідно Закону України від 26.12.2002 р. «Про насіння і садивний матеріал» [1], дані підгалузі займаються розмноженням, покращенням та збереженням посівних і врожайних властивостей насінневого та садивного матеріалу. Насіння – це органи рослин, що підлягають використанню з метою їх подальшого розмноження. Насіння поділяють на оригінальне (зібране з первинних ланок насіння), елітне (отримане від елітного насіння шляхом його послідовного розмноження в елітно – насінницьких та інших сільськогосподарських підприємствах), репродуктивне насіння (наступні покоління, отримані від елітного насіння). Під садивним

(посадковим) матеріалом розуміють рослини, їх окремі частини, які являються придатними для відтворення цілих рослин.

Аграрні товаровиробники кожен рік втрачають майже 1/3 валового збору урожаю завдяки хворобам сільськогосподарських культур, шкідникам та бур'янам. В зв'язку з цим захист сільськогосподарських рослин від вищезазначених негативних явищ займає одне із важливіших місць в низці технологічних способів виробництва продукції рослинництва, і саме тому в Україні діє спеціальний нормативний акт – Закон України від 14.10.1998 р. «Про захист рослин» [5], який визначає захист рослин, як комплекс заходів, націлених на зменшення загибелі урожаю, запобігання погіршення стану сільськогосподарських рослин, багаторічних та лісових насаджень, дерев рослин, що вирощуються в закритому ґрунті, чагарників, іншої продукції рослинного походження через хвороби, бур'яни, шкідників.

До шкідників відносяться біля 400 видів різних тварин, комах, кліщів, мікроорганізмів, що шкодять рослинам, деревам, чагарникам, іншій продукції рослинного походження. До хвороб належить близько 200 вірусів, грибків, бактерій, інших фітопатогенів, що сприяють порушенням нормального обміну речовин в процесі виробництва продукції рослинництва. А сюди ще треба додати понад 300 видів бур'янів, знищення яких можливе лише шляхом застосування відповідних хімічних, біологічних та агротехнічних засобів. Самим швидким, впливовим, найприйнятнішим є нажалі хімічний метод, при якому застосовуються токсичні речовини, маючи узагальнюючу назву – пестициди. Враховуючи небезпечність цих хімічних речовин для навколишнього середовища, для здоров'я і життя людей, з метою їх правильного використання в Україні прийнятий спеціальний Закон від 02.03.1995 р. «Про пестициди і агрохімікати» [6]. Згідно ст.1 цього нормативного акту, пестицидами являються токсичні речовини, їх сполуки, суміші речовин хімічного або біологічного походження, призначені для знищення, регуляції, припинення розвитку

шкідливих організмів, які негативно впливають на людей, тварин, рослини, а також бур'янів, гризунів, що засмічують види риб.

Виробництво пестицидів, торгівля ними підлягає ліцензуванню. За умовами зберігання, транспортування, застосування засобів захисту рослин здійснюється нагляд та контроль з боку Кабінету Міністрів України, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування. Спеціальним органом виконавчої влади, уповноваженим проводити такі дії, є Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Особливий спосіб захисту рослин – їх карантин. Він необхідний для виявлення і неможливості ввезення в нашу державу із-за кордону шкідливих організмів, відсутніх на території України. Для регулювання відносин, пов'язаних з захистом рослин шляхом застосування карантину, прийнятий спеціальний Закон від 30.06.1993 р. «Про карантин рослин» [7], ст.1 якого дає визначення карантину. Це утримання підкарантинних об'єктів у спеціально відведених місцях для проведення їх моніторингу, подальшого інспектування, фітосанітарної експертизи, обробки. При виявленні карантинних організмів вводиться спеціальний карантинний правовий режим, який встановлює застосування цілої низки фітосанітарних заходів, що запроваджуються у карантинній зоні з метою локалізації та ліквідації карантинних організмів.

Управління в галузі карантину рослин покладене на Кабінет Міністрів України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державну службу карантину рослин.

Вперше на міжнародному рівні питання захисту і карантину рослин піднімалися в 1878 році в Швейцарії, де проводилась міжнародна нарада з питань захисту виноградників багатьох європейських країн від загибелі. З цього приводу була прийнята міжнародна конвенція [8, с.235].

З розвитком суспільства, введенням прогресивних технологій сільськогосподарського виробництва розвивався і негативний вплив на навколишнє середовище, з'явилися нові

види шкідників (філоксера, колорадський жук). А в зв'язку з цим гостро постало питання захисту сільськогосподарських рослин на міжнародному рівні. Така робота в світі активувалась з 1929 р., був прийнятий ряд нормативних актів: Конвенція з захисту рослин в квітні 1929 р. в Римі [9, с.69], в 1945 р. створена продовольча та сільськогосподарська організація ООН [10, с.32], в квітні 1951 р. прийнята Конвенція про застосування Європейської і Середземноморської організації із захисту рослин [11, с.424]. В 1977 році створено міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку. Діяльність цих організацій спрямована на покращення правового регулювання захисту рослин на міжнародному рівні шляхом видачі сертифікатів на вантажі рослин, що імпортуються, їх дезінфекцію, розробку та видання відповідних стандартів і правил в галузі захисту рослин.

15.07.1991 р. Радою ЄС прийнята Директива «Про розміщення засобів захисту рослин на ринку» [12, с.1], яка сприяла наведенню порядку в цій сфері: була налагоджена система реєстрації засобів захисту рослин, встановлені жорсткі стандарти в оцінюванні пестицидів, здійснювалося ревізування всіх діючих речовин, які застосовуються країнами ЄС для захисту сільськогосподарських рослин. Для кращого застосування цих засобів діючі речовини поділено на 5 груп:

- 1) діючі речовини, заборонені на європейському ринку;
- 2) діючі речовини, реєстрація яких анульована Директивою ЄС;
- 3) діючі речовини тимчасово дозволені з обмеженням «для життєво необхідного використання»;
- 4) діючі речовини, дозволені для використання на території ЄС;
- 5) діючі речовини, очікуючи рішення на їх застосування.

В капіталістичних країнах світу теж широко використовуються засоби захисту сільськогосподарських рослин, головну роль тут відіграють пестициди, нешкідливому застосуванню яких приділяється достатньо уваги. З

цього приводу діють спеціальні програми, котрі передбачають наукові дослідження в даній галузі. Корисним і цікавим є досвід США, де існує спеціальний нормативний акт, що регулює відносини із виробництва, зберігання, застосування, транспортування пестицидів. Він має назву «Федеральний інсектицидний, фунгіцидний та роденцидний Акт», прийнятий в 1947 році [13, с.19]. А вже на базі цього нормативного акту прийнятий «Акт про застосування пестицидів» та «Акт про реєстрацію пестицидів». Завдяки вищезазначеним документам створена дієва система правового регулювання застосування пестицидів. Суб'єкти, які працюють з пестицидами, підлягають реєстрації, діють на основі сертифікату, виданого Департаментом з питань сільського господарства, несуть відповідальність за порушення правил застосування пестицидів шляхом сплати кримінальних та цивільних штрафів.

Нажаль сьогодні українська сільськогосподарська продукція не може конкурувати з подібною продукцією західних країн тому, що вона не повністю відповідає Європейським стандартам, і закордонні країни мають можливість легко наповнити наш аграрний ринок дешевою, більш якісною продукцією. А в зв'язку цим необхідно вітчизняне аграрне законодавство привести у відповідність до Угоди про сільське господарство в рамках Уругвайського раунду (1994 рік), яка була укладена згідно з принципами і правилами Генеральної угоди про тарифи і торгівлю 1948 р. (ГАТТ), переглянутими в процесі торговельних переговорів 1986–1994 років, під час яких і уклали окрему Угоду для сільськогосподарства.

Нашій державі було б корисним запровадження американського досвіду в цій галузі тому, що чинне законодавство України не є таким досконалим. Існує потреба в установленні жорстоких вимог при видачі ліцензій, маркуванні пакувального матеріалу для хімічних засобів захисту сільськогосподарських рослин, відповідальності осіб, порушуючих законодавство про пестициди та агрохімікати.

Слушною є думка О.В. Середи та О.І. Дзюбаненка про прийняття Технічного регламенту, який би слугував захисту життя та здоров'я людей, тварин, навколишнього середовища, сприяв би безпечному використанню засобів захисту рослин, підвищенню рівня культури землеробства в Україні, належному контролю з боку органів державної влади [14, с.159].

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про насіння і садивний матеріал» : від 26.12.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=411-15>.
2. Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» : від 05.02.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=37-15>.
3. Закон України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» : від 17.02.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=758-14>.
4. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» : від 07.10.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3116-12>.
5. Закон України «Про захист рослин» : від 17.02.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=180-14>.
6. Закон України «Про пестициди і агрохімікати» : від 19.10.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=86%2F95-%E2%F0>.
7. Закон України «Про карантин рослин» : від 03.02.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3348-12>.
8. Энциклопедический словарь / ред.-сост. Ф. А. Брокгауз, И. А. Эфрон ; под. ред. Арсеньева К. К и Петрушевского Ф. Ф. – СПб. : Литография Ф. А. Брокгауза и И. А. Эфрона, 1902. – Т 36 (71). – 235 с.

9. Международная конвенция по карантину и защите растений (новый пересмотренный текст, принятый на 29-ой сессии конференции ФАО) // Бюллетень международных договоров. – 2006. – № 7. – 190 с.

10. Мокій А. І. Міжнародні організації : навч.-методичн. посіб. для самост. вивч. курсу / А. І. Мокій, Г. А. Яхно. – Львів. : Вид.-во ЛКА, 2006. – 260 с.

11. Конвенція про заснування Європейської і Середземноморської організації із захисту рослин : від 18.04.1951 р., № 994/100 // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 2004. – № 4. – Кн. 1. – 730 с.

12. Council Directive of 15 July 1991 concerning the placing of plant protection products on the market (91/414/EEC) // OJ – L 230, 19.08.1991. – P. 1.

13. Arlene Blessing. Pesticides and the law – a guide to the legal system // www.btny.purdue.edu/Pubs/PPP/PPP36.pdf.

14. Серета О. В. Розміщення засобів захисту на ринках: статус діючих речовин зареєстрованих в Україні пестицидів відповідно до норм європейської спільноти / О. В. Серета, О. І. Дзюбатенко // Посібник Українського хлібороба. – 2008. – Вип. 13. – С. 159–164.

Корнієнко В. М. Деякі питання правового регулювання відносин в галузі застосування засобів захисту сільськогосподарських рослин / В. М. Корнієнко // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 385–389 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11kvmzcr.pdf>

Виконано аналіз чинного законодавства України в галузі застосування засобів захисту сільськогосподарських рослин, відповідності його міжнародним нормам та стандартам.

Корниенко В.Н. Некоторые вопросы правового регулирования отношений в области применения способов защиты сельскохозяйственных растений

Выполнен анализ действующего законодательства Украины в области применения способов защиты сельскохозяйственных растений, соответствия его международным нормам и стандартам.

Kornienko V.M. Some Issues of Legal Regulation of Relations in the Sphere of Applying Measures of Agricultural Plants' Protection

The analysis of Ukrainian legislation in force in the sphere of applying measures of agricultural plants' protection, devoted to its correspondence to international norms and standards is devoted.